

Orosz jövevényszavak az erzában: új minták a ragozásban

Fejes László

A nyelvtani leírás során a szabályokat a megfigyelhető nyelvi jelenségek alapján állítjuk fel, ugyanakkor e szabályoknak valamilyen általánosabb érvényt is feltételezünk. Előfordulhat azonban, hogy ugyanazokat a megfigyelhető jelenségeket különböző szabályokkal is leírhatjuk – ezek a szabályok bizonyos esetekben eltérő eredményeket jósolnának, ám pont ezek az esetek valamilyen okból nem fordulnak elő. Ilyen, amikor bizonyos felépítésű tövek hiányoznak a szókincsből, ezért nem tudjuk megmondani, hogyan ragozódnak. Ilyenkor persze lehetőség van fiktív nyelvi elemekkel kísérletezni (pl. *wug test*, l. Berko 1958), de ezek sem minden esetben működnek. Ha például azt szeretnénk tesztelni, hogy hogyan todalékolják a magyar anyanyelvűek a rövid *o*-ra vagy *ö*-re végződő szavakat, akkor aligha kaphatunk hiteles eredményt, hiszen azt tapasztaljuk, hogy az ilyen jövevényszavak tövéghangzója megnyúlik, tehát az ilyen tövek lényegében tiltottak a magyarban. Ha azonban idegen szavak hasonló morfológiai adaptáció nélkül használatosak, vagy jövevényszóként meg is gyökereznek, már egyértelműen állást foglalhatunk a korábban alternatívaként számon tartott szabályok között.

Cikkemben¹ az erza harmónia² kapcsán vizsgálom, hogyan kérdőjelezhetnek meg a jövevényszavak korábban elfogadhatónak tűnő elemzéseket. Az

Balogné Bérces Katalin – Nemesi Attila László – Surányi Balázs (szerk.) 2022. *Nyelvelmélet és kontaktológia* 5. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Budapest. 35–50.

¹ A kutatás a Rebrus Péter által vezetett NKFI 119863 *A magánhangzó-harmónia mintázatainak kísérleti és elméleti vizsgálata* és NKFI 139271 *A paradigmaszervezet szerepe a magyar fonológiában és alaktanban nyelvtipológiai szempontból* című projektek keretében készült. Köszönöm Janurik Boglárkának és Jack Rueternek az erza adatok elemzéséhez nyújtott segítségüket.

² Az erza nyelvjárásokban a harmónia igen eltérően működik, itt erza alatt mindíg az erza irodalmi nyelv értendő (illetve értelemszerűen az ahhoz hasonló harmóniát mutató nyelvjárások). Az erza uráli nyelv, közeli rokona a moksa. A két nyelvet korábban a mordvin két fő nyelvjárásaként tartották számon, az utóbbi évtizedekben egyre inkább két külön nyelvről szokás beszélni. A nyelv

első részben bemutatom az erza harmónia alapvető jellegzetességeit. A második részben ismertetem Koizumi (1980) formális elemzését. A harmadik részben bemutatom azokat a tőtípusokat, amelyekkel Koizumi, illetve az ő forrásai nem számolnak, illetve ezek viselkedését. A negyedik részben kitérek azokra az esetekre, amelyek így is gondot okoznak a formális elemzés számára. Az ötödik részben összefoglalom, hogyan hatottak az orosz jövevényszavak a harmóniára, illetve annak leírási lehetőségeire.

1. Harmónia az erzában

Az erzában magánhangzó–mássalhangzó-harmóniával kell számolnunk, melyben a magánhangzók elől képzettsége, illetve a mássalhangzók palatalizáltsága az őket követő magánhangzók elől képzettségét, illetve palatalizáltságát okozza.³ Nem csupán mássalhangzó hathat mássalhangzóra (/kal-t/ 'hal-PL' : /kɑli-ti/ 'fűz-PL'),⁴ ill. magánhangzó magánhangzóra (/kudo-so-nzo/ 'ház-INE-3SG' : /veɫie-se-nze/ 'falu-INE-3SG'), hanem magánhangzó mássalhangzóra (/kudo-t/ 'ház-PL' : /veɫie-ti/ 'falu-PL') és mássalhangzó magánhangzóra (/kal-oni/ 'hal-GEN' : /kɑli-eni/ 'fűz-GEN') is. Arra is van példa, hogy akár mássalhangzó, akár magánhangzó kiválthatja a toldalék magánhangzójának és mássalhangzójának változását egyszerre is: /kal-do/ 'hal-ABL' : /kɑli-die/ 'fűz-ABL', /kudo-do/ 'ház-ABL' : /veɫie-die/ 'falu-ABL'.

Az erza magánhangzórendszer viszonylag szűk, öt magánhangzóból áll, ezek közül csak a középső nyelvállású /o/ és /e/ váltakozik a harmóniának

vagy nyelvjárás kérdése ebben a tanulmányban nem releváns, mert az itt tárgyalt jelenség egyik moksa nyelvjárásban sem fordul elő.

³ Bubrih (1953: 36) kifejezetten tiltakozik az ellen, hogy az /o/ : /e/ váltakozást magánhangzó-harmóniának nevezzük. Fő ellenérvei a következők: 1. nem magánhangzók csoportjai váltakoznak, mint a törökben vagy a finnben, hanem csak két magánhangzó; 2. a magánhangzók váltakozását sehogy sem lehet a palatalizálatlan és palatalizált mássalhangzók váltakozásától elszakítani; 3. a jelenség tipikusan nem a szó egészét, hanem csak egy részét jellemzi; 4. a váltakozás nem kétoldalú, hanem egyoldalú. Itt nem részletezendő okokból csak a 2. érvet tekinthetjük döntőnek. Keresztes (1983: 367) a toldalékbeli mássalhangzók többeli magán- vagy mássalhangzók kiváltotta váltakozását *mássalhangzók harmóniájának* nevezi, de későbbi munkáiban (pl. Keresztes 1990; 2011) már nem alkalmazza ezt a terminust. (Megjegyzendő, hogy külön mássalhangzó-harmóniáról nem érdemes beszélni: amikor magánhangzó váltja ki a váltakozást, ez a terminus eleve nem alkalmazható; amikor viszont mássalhangzó, akkor csak szomszédos mássalhangzók közötti hasonulásról van szó.)

⁴ A példák általában a szakirodalomban már előfordultak (főként Bartens 1999, Keresztes 1990, 2011 – gyakran ugyanazok a példák több forrásban is felbukkannak, akár „klasszikusnak”, „kanonizáltak” is tekinthetők), de a cikkben csak olyan példa szerepel, amely korpuszból (Arkhangelskiy 2019) is adathozható. Ha másképp nincs jelölve, a korpuszon az alapkörpusz értendő, mely zömmel sajtóhírekből, részben szépirodalomból, bibliafordításokból, blogokból, Wikipédia-szócikkekből áll. Ha a közösségi oldalak korpuszából származnak az adatok, azt külön jelölöm.

megfelelően. A felső nyelvállású /u/ és /i/ nem első szótagban ritka, toldalékokban csak az utóbbi fordul elő (főleg az igei inflexióban gyakori). Az alsó nyelvállású /a/ viszont gyakori. Utóbbi három magánhangzó a harmóniában átlátszatlan, azaz új harmóniartartományt indít.

A mássalhangzórendszer ezzel szemben gazdagnak mondható. A palatalizáltsági szembenállás csak az alveolárisok⁵ körében figyelhető meg: /t, d, s, z, ts, n, l, r/ vs. /tʲ, dʲ, sʲ, zʲ, tsʲ nʲ, lʲ, rʲ/. Nem állítható azonban egyértelműen, hogy ezek két harmóniaosztályt alkotnának. Mint a fenti példák is mutatják, a toldalékokban /t/ : /tʲ/ és /d/ : /dʲ/ váltakozás van, de /s/ : /sʲ/ és /z/ : /zʲ/ nincs. A fenti példák azt is sugallhatják, hogy /n/ : /nʲ/ váltakozás sincs (/nzo/ : /nze/ '3SG'), de ez nem így van, vö. /kal-onok/ 'hal-1PL' : /keli-eniek/ 'nyelv-1PL', /rama-ķfno-ms/ 'vásárol-FREQ-INF' : /tʲej-ekʲfne-ms/, /tʲej-ķfne-ms/ (de /tʲej-ekʲfne-ms/, /tʲej-ķfne-ms/ is) 'csinál-FREQ-INF' (Mészáros 1986: 98–100; 1999: 69–87 – a példák: 75, 77). Az egyes szám harmadik személyű birtokos személyragban minden bizonnyal a szibiláns blokkolja a nazális palatalizációját.⁶ Ugyanakkor nincs váltakozás a többes szám második személyű birtokos személyragban sem (/kal-onk/ 'hal-2PL' : /keli-enk/ 'nyelv-2PL'). A nazális ilyen viselkedésének magyarázata még további vizsgálatokat igényel (vö. a 4. részben írottakkal). Alveoláris affrikáta, laterális és tremuláns viszont egy produktív toldalékban sem fordul elő úgy, hogy viselkedését vizsgálni lehessen. Az arra vonatkozó vizsgálatok (Fejes 2021a) viszont azt mutatták, hogy a tőben markáns tendenciaként jelen van a harmónia (a tőkezdő palatalizálatlan alveolárisokat

⁵ A szakirodalomban ezekre gyakran dentálisként hivatkoznak, és a posztalveoláris /ʃ/-t, /z/-t és /tʃ/-t nevezik alveolárisnak (pl. Mészáros 1986; Keresztes 1990: 21; Bondarko – Poljakova 1993; Fejes 2021a; 2021b).

⁶ Van példa arra is, hogy a szibiláns nem fejt ki ilyen blokkoló hatást. Mészáros (1999: 120–124) tárgyalja a /st/ : /stʲ/, /sta/ : /staʲ/ képzőt, melyet igen produktívnak mond. A példák alapján /st/ : /stʲ/ a harmónia szerint váltakoznak (csak a /kirva-stʲ-ems/ 'meggyújt', illetve a /sirgo-stʲ-ems/ 'felébreszt' tűnik szabálytalannak). A /k/ és /g/ után megjelenő /sta/ : /staʲ/ alakváltozat palatalizációja viszont következetlenül tűnik: /lʲek-stʲa-ms/ 'sóhajt', de /kelik-sta-ms/ 'elhelyez', /nalik-sta-ms/ 'elcsúszik', /nʲerik-sta-ms/ 'elcsúszik'. Más környezetben viszont ez is inkább palatalizálódik: /pel-stʲa-ms/ 'fél, tart', /venʲ-stʲa-ms/ 'kinyújt'. Ehhez tehetjük hozzá az improduktív /ksta/ : /kst/ : /ksʲ/ képzőt (Mészáros 1999: 125–126), mely ugyan ritka, de az egyetlen példában, ahol palatalizált allomorfort várnánk, azt is találjuk: /kev-ksʲ-ems/ 'kérdez' (a tő nem használatos, csak nyelvtörténetileg következtethető ki). A /zeri-ksta-ms/ 'eldördül, megremeg' valószínűleg /zerik/ 'puff' onomatopoeitikus tőből származtatható, így tévedésből kerül ide. Kérdéses az is, hogy ezekben az esetekben tényleg különbség van-e a szibiláns palatalizáltságában, csak ezt a helyesírás nem jelöli (a /kev-ksʲ-ems/ *кевкстемс*, a /kirva-stʲ-ems/ *купвакстемс* formában írandó, l. Mészáros – Sirmankina 2003: 148, 162), vagy a két alak látszólagos különbsége csak az átírás következtelenségéből fakad. Mindenesetre ha a szibiláns palatalizált, akkor úgy kell tekintenünk, hogy kivételesen mégis részt vesz a harmóniában.

inkább hátul, míg a palatalizáltakat inkább elöl képzett magánhangzók követik, illetve az első szótagi hátul képzett magánhangzók után inkább palatalizálatlan, míg az elöl képzettek után inkább palatalizált alveolárisok állnak), de a szibilánsok és az affrikáta ebből kimaradnak. Ezek alapján a /t, d, n, l, r/, illetve ezek palatalizált megfelelői, a /tʲ, dʲ, nʲ, lʲ, rʲ/ tekinthetőek harmonikus mássalhangzóknak. Érdekes módon a tő belsejében az sem jellemző, hogy a palatalizált szibilánst vagy affrikátát nagyobb arányban követné elöl, mint hátul képzett magánhangzó (Fejes 2021a: 167–168),⁷ pedig morfémathatáron egyértelműen harmónia van: /komsʲ-eni/ 'hús-GEN', /arazi-dʲe/ 'hiány-ABL', /koklatsʲ-eni/ 'taréj-GEN' stb. A palatalizált mássalhangzókhoz hasonlóan a /j/ is új, palatalizált/elöl képzett harmóniatartományt kezd, de a többi mássalhangzó átlátszóan viselkedik a harmóniában.⁸ A /velʲe-se-nze/ 'falu-INE-3SG' alak azt is mutatja, hogy a harmóniából kimaradó, nem palatalizálódó alveolárisok is átlátszóan viselkednek a magánhangzók számára.

A továbbiakban kulcsfontosságú lesz egy sajátos tőtípus: ennek utolsó magánhangzója elöl képzett, de azt palatalizálatlan alveoláris követi. Ilyen tövek esetében a csak magánhangzójukban váltakozó toldalékok az elöl képzett alternánsukkal (/verʲigiz-eni/ 'farkas-GEN' – */verʲigiz-oni/), a csak mássalhangzójukban váltakozó toldalékok pedig palatalizálatlan alternánsukkal (/verʲigiz-t/ 'farkas-PL' – */verʲigiz-tʲ/) jelennek meg. Azoknak a toldalékoknak, amelyek mind mássalhangzójukkal, mind magánhangzójukkal alternálnak, egy harmadik allomorfiájuk is van,⁹ melyben a mássalhangzó palatalizálatlan, a magánhangzó viszont elöl képzett (/verʲigiz-de/ 'farkas-ABL' – */verʲigiz-do/, */verʲigiz-dʲe/). Ezt a jelenséget a továbbiakban felemás harmóniának fogom nevezni.

⁷ Legalábbis a középső nyelvválású magánhangzók esetében: érdekes módon a felső nyelvválásúak ez esetben harmonikusabb viselkedést mutattak. (A harmónia tekintetében a tő első szótagjában nem mutatkozott különbség a középső és a felső nyelvválásúak között.)

⁸ Abban nem egységes a szakirodalom, hogy a nem alveoláris mássalhangzók közül palatális (ill. elöl képzett) környezetben melyek palatalizálódnak allofonikusan.

⁹ Itt most csak a harmónia szerinti allomorfiáról van szó, természetesen egyéb morfofonológiai jelenségek tovább bonyolíthatják az allomorfiát, l. pl. Maticsák (2003).

2. Kísérlet formális elemzésre

Az erza harmóniáról (illetve általában morfofonológiáról) szóló szakirodalom nem bővelkedik formális elemzésekben.¹⁰ Csak egyetlen ilyen próbálkozásra sikerült rábukkannom, Koizumi (1980) SPE-jellegű elemzésére. Bár a szakirodalomban találunk rá hivatkozást, úgy tűnik, nem sok nyomot hagyott a későbbi leírásokban.

Koizumi elemzése Bubrih (1953) és Koljagyonkov (1949) adataira épül. Koizumi az alternációra az 1. ábrán látható szabályt adja meg.

$$\left\{ \begin{array}{l} [+mid] \\ [+dental] \\ [+stop] \end{array} \right\} \rightarrow [+palatal] / \left\{ \begin{array}{l} [V \\ +palatal] (C_0) \\ [C \\ +palatal] \end{array} \right\} = -$$

1. ábra. Koizumi (1980: 4): a toldalékok harmóniáját irányító szabály

A képlet több pontban is eltér a megszokott SPE-formától. Egyfelől található benne olyan jegyeket, amelyek sem az SPE-ben, sem általában nem használatosak. Ezek feloldását Koizumi a cikk végén (1980: 9) megadja:

- [+mid] → [-high, -low]
- [+dental] → [+anterior, +coronal]
- [+stop] → [-continuant]

A [palatal] jegy kapcsán azt mondja, hogy ez elvben [+high, -back]-ként volna átírható, de ebben az esetben a magánhangzóknál /e/ helyett /i/ jelenne meg, ezért inkább megtartja.¹¹

¹⁰ Jelen dolgozatnak sem célja, hogy formális elemzést adjon, sokkal inkább olyan jelenségek feltárása, melyekkel egy esetleges későbbi formális elemzésnek el kell tudni számolnia.

¹¹ Megjegyzendő, a szabály csak akkor működik helyesen, ha az alveolárisokon kívül a [palatal] jegy egyáltalán nem értelmeződik. Ha ugyanis ezeket [-palatal]-nak elemeznénk (hiszen legfeljebb /i/ és /e/ előtt palatalizálódnak), akkor a következő szabály (3–4. ábra) értelmében a /kev/ 'kő' ablativuszragos alakja */kev-de/, és nem /kev-d^{ie}/, a 'zsír; név' hasonló alakja pedig */liem-de/, nem pedig /liem-d^{ie}/ lenne.

A képlet jobb szélén található egyenlőségjel a morfémahatárt jelöli. A szabály tehát az SPE-hagyományt követve (de a [palatal] jegyet megtartva) a 2. ábrán látható módon nézne ki.¹²

$$\left\{ \begin{array}{l} \left[\begin{array}{l} -\text{high} \\ -\text{low} \end{array} \right] \\ \left[\begin{array}{l} +\text{anterior} \\ +\text{coronal} \\ -\text{continuant} \end{array} \right] \end{array} \right\} \rightarrow \left[+\text{palatal} \right] / \left\{ \begin{array}{l} \left[\begin{array}{l} \text{V} \\ +\text{palatal} \end{array} \right] (\text{C}_0) \\ \left[\begin{array}{l} \text{C} \\ +\text{palatal} \end{array} \right] \end{array} \right\} = -$$

2. ábra. A toldalékok harmóniáját irányító szabály (1. ábra) újraírva

Látható, hogy Koizumi szabálya értelmében eleve csak a zárhangok (azaz a /t, d, n/) palatalizálódnak. Ez annyiban furcsa, hogy pl. Koljagyonkov (1949: 271) azt állítja, hogy ilyen esetekben az /l/ és az /r/ is palatalizálódik. Hasonlóképpen foglal állást Bubrih (1953: 30–31): ő a /l/ : /li/ váltakozásra az /uda-lo/ 'hátra' : /ike-lie/ 'előre', az /r/ : /ri/ váltakozásra a /kuŋko-rd-oms/ 'megrug-INF' : /tjeme-ri-di-ems/ 'összenyom-INF'¹³ példákat adja. Ezek egyike sem meggyőző. A határozószókban található elemek nem produktív toldalékok (és a tövek sem használatosak önállóan).¹⁴ Az igeképzővel Mészáros (1986: 101–102; 1999: 91–92) külön is foglalkozik, de improduktívnak és ritkának mondja (négy példát talált meggyőzőnek),¹⁵ ráadásul a /kuŋkord-/ 'megrug' esetében ki is emeli, hogy nem tartozhat ide, hiszen a képzés alapja a /kuŋkori-/ 'rüg' (a depalatalizáció kérdésre

¹² Nem világos, hogyan képzeli Koizumi a szabály lefutását. Ha ugyanis a szabály csak egyszer fut le, akkor pl. a mögöttesnek tekintett /-do/ formából első lépésben csak */-dio/ lesz. Ahhoz, hogy a /-die/ formát megkapjuk, a szabálynak még egyszer le kell futnia, tehát vagy minden egyes szegmentumra le kell futtatni a szabályt, vagy ciklikusan addig kell futtatni, míg bármit is változtat. Ekkor azonban a magánhangzó már nem közvetlenül követi a morfémahatárt.

¹³ A jelentést Bubrih adja meg így ('смять, сдавить'), az erza–orosz nagyszótár (Szerebrennyikov et al. 1993) szerint az ige jelentése 'tisztít': (pl. mogyorót) 'hánt' ('лушить, шелушить'), (pl. ruhát) 'mos' ('стирать').

¹⁴ Hasonló a helyzet a Bubrih (1953: 34) által megadott /vaso-lo/ 'messze' : /venie-lie/ 'kint' példákkal, ráadásul a /vasolo/-hoz hasonló formák (/vasoldo/ 'messziről' – vö. /-do/ : /-die/ : /-de/ 'ABL', /vasolga/, 'messze' – vö. /-va/ : /-ga/ : /-ka/ 'PROL', /vasolov/ 'messzire' – vö. /-v/ 'LAT', /vasolks/ 'messzeség, távolság' stb.) arra utalnak, hogy itt az /l/ a tőhöz tartozik. Hasonló a helyzet a /venie-lie/ esetében is: /venie-liev/ 'ki', /venie-liks/ '(házon kívüli) szabad tér, időjárás'.

¹⁵ Mészáros (1986: 101–102; 1999: 90) említ egy /lda/ : /liɖa/ : /ld/ : /liɖi/ képzőt is, de ezt is improduktívnak és nagyon ritkának mondja, szintén csak négy példát talál rá (az /liɖi/ változatra csak hátul képzett magánhangzós példa van, a /gumbo-liɖi-ems/ 'hullámzik' (a /gumbo-liɖ-oms/ és /kumbo-liɖ-oms/ változatok mellett); a nem váltakozó /ld/ képzőről l. Fejes (2020: 43–44).

nem tér ki); a /tʃemerʲdʲems/ példája nem szerepel nála, de a hasonló alakú és jelentésű /sʲuvordams/ ’összeszorít’ (Mészáros szerint ← /sʲuvoms/ ’kiélesít’), ill. /tʃovordams/ ’összekever, összegyúr’ (Mészáros szerint ← /tʃovorʲams/ ’kever, gyúr’) igen.¹⁶ Ha tehát Koizumi leírása nem is felel meg a forrásai állításainak, a források adatait jól lefedi (és úgy tűnik, a nyelvi tényeket általánosságban is).

Egy másik szabály (3. ábra) azért felel, hogy a palatalizálatlanul maradt mássalhangzók mellett álló mássalhangzók akkor se palatalizálódjanak, ha az előző szabály értelmében ezt tennék.

$$\left[\begin{array}{c} C \\ +\text{palatal} \end{array} \right] \rightarrow \left[-\text{palatal} \right] / - \left[\begin{array}{c} +\text{dental} \\ -\text{stop} \end{array} \right] -$$

3. ábra. Koizumi (1980: 5): a szibilánsok mellett álló zárhangok depalatalizációja

A korábban említett furcsaságok mellett itt a környezet megadása szolgál újabb sajátossággal. Egyenlőségjel ugyan nincs, de annak jelölése, hogy a depalatalizáció az azt kiváltó mássalhangzó előtt és után is végbemehet, nem szabványos. A megszokott forma a 4. ábrán látható.

$$\left[\begin{array}{c} V \\ +\text{palatal} \end{array} \right] \rightarrow \left[-\text{palatal} \right] / \left\{ \begin{array}{l} - \left[\begin{array}{c} +\text{anterior} \\ +\text{coronal} \\ -\text{continuant} \end{array} \right] \\ \left[\begin{array}{c} +\text{anterior} \\ +\text{coronal} \\ -\text{continuant} \end{array} \right] - \end{array} \right\}$$

4. ábra. A szibilánsok mellett álló zárhangok depalatalizációja (3. ábra) újraírva

¹⁶ A magam részéről nem tartom kizártnak, hogy a /tʃemerʲdʲems/ és a /tʃovordams/ etimológiailag összefügg, hangrendi átcsapás eredménye, mely talán ikerítés során alakult ki. Ez magyarázhatná azt is, miért palatalizált a mássalhangzó-kapcsolat, amely a képzések esetében nem az. Az viszont probléma, hogy a képzések esetében a /rʲ/ után a /d/ miért nem palatalizálódik, hanem ehelyett depalatalizálja a tremulánst. Ugyanakkor a nagyszótár (Szerebrennyikov et al. 1993: 744) szerint a /tʃemerʲdʲems/ ’összenyom.INF’ mellett ismeri a /tʃemerʲams/ igét is, de ezt az előbbi gyakorító alakjának mondja – nem világos, miért, hiszen első ránézésre inkább az tűnik valószínűnek, hogy a /tʃemerʲams/ ’összenyomkod.INF’ igéből képzett a mozzanatos /tʃemerʲ-dʲ-ems/, így a tremulánst ebben az esetben is a tő részének kell tekintenünk. Úgy tűnik, ebben az esetben a /d/ mégis palatalizálódik, talán nem függetlenül attól, hogy a magánhangzók is ezt támogatják. A kérdés mindenesetre további vizsgálatokat igényel.

Ez a szabály együttesen felel az olyan esetekért, mint a /velje-ste/ 'falu-ELA' vagy /lɨjme-nze/ 'ló-PL.3SG', ahol a toldalékban található orális vagy nazális zárhang azért nem vesz részt a harmóniában, mert a mellette, szintén a toldalékban található szibiláns ezt megakadályozza; illetve az olyanokért, mint a /ver'igiz-de/ 'farkas-ABL', ahol a többeli palatalizálatlan mássalhangzó miatt marad palatalizálatlan az egyébként alternáló többeli mássalhangzó (Koizumi 1980: 5). Már itt észre kell vennünk, hogy ez a szabály már Koizumi minden példájának sem felel meg, hiszen a szabály azt jósolná, hogy a /karⁱ-se/ 'bocskor-INE' (Koizumi 1980: 2), /pari-se/ 'dézsa-INE' (Koizumi 1980: 3) stb. alakokban a tövégi mássalhangzó depalatalizálódik – ez azonban nem következik be. Másfelől furcsasága a szabálynak, hogy eszerint minden szibiláns, így akár a palatalizált szibilánsok mellett is bekövetkezik a depalatalizáció (/sʲoksi-tie/ 'ősz-ABL' helyett */sʲoksi-te/, /rʲivezi-ti/ 'róka-PL' helyett */rʲivezi-t/), ami természetesen nem igaz.

3. A felemás harmónia elemzése

Koljagyonkov (1949: 272) a felemás harmóniáról azt írja, hogy ha a tő utolsó magánhangzója /e/ vagy /i/, de a tő végén palatalizálatlan /z/, /s/ vagy /t̪s/ áll, akkor az azt követő /d, l, n, r, t/ nem palatalizálódik. Az nem világos, hogy mi van, ha a tő utolsó magánhangzója /e/ vagy /i/, tövégi mássalhangzója viszont /d, l, n, r, t/ – de az sem szerepel, hogy ilyen létezik-e egyáltalán.¹⁷ Fejes (2021a) eredményei alapján ugyan azt jósolhatjuk, hogy a többeli harmónia erős tendenciája miatt ez ugyan kevésbé valószínű, ugyanakkor nem is kizárt – ráadásul a vizsgálat csak az első szótagra, ill. az első és a második szótag határára terjed ki, kifejezetten a tő végére nem. Fejes (2021b) azonban rámutatott, hogy az eredeti erza tövek között nemhogy olyan nincs, melyben utolsó szótagi /e/ vagy /i/ után tövégi palatalizálatlan /d, l, n, r, t/ állna, de /z/-re végződő töből is csak három van:¹⁸ a /ver'igiz/ 'farkas' mellett a /vir'iez/ 'bárány' és az /ir'idiez/ 'borda'. Az /s/-re végződő tövek száma jóval magasabb, de a /rʲeps/ 'tarlórépa' kivételével mindegyik az igen gyakori (de részben már elhomályosult) /-ks/ képzőt rejti. Az eredeti szavak között /t̪s/-re végződő ragozható tő egyáltalán nincs, így nem világos, Koljagyonkov miért ezt emeli ki a /s/ és a /z/ mellett. Kézenfekvő lenne azt gondolni, hogy azért, mert a szibilánsok és az affrikáták hasonlóan viselkednek a harmóniában, de ez csak a szóbelseji harmónia vizsgálatából derül ki.

¹⁷ Keresztes (1990: 55) ugyanakkor az itt felemásnak nevezett toldalékolásról azt írja, hogy „palatális hangrendű szavakban kemény [...] mássalhangzó után” fordul elő. Ez az általánosabb megfogalmazás persze akkor is igaz, ha /e/ és /i/ után tövégen csak bizonyos mássalhangzók fordulhatnak elő.

¹⁸ Az ezekkel a tövekkel alkotott összetételeket nem számolva (itt és a továbbiakban sem).

Fejes (2021b) azonban arra is rámutat, hogy az orosz jövevényszavakkal az utolsó szótagi /e/-t vagy /i/-t, illetve tövégi /d, l, n, r, t/-t (illetve /ts/-t) tartalmazó tövek is megjelennek. Az ilyen jövevényszavak többségükben már az oroszban is jövevényszavak, gyakran nemzetközi vándorszavak. Szintén korpusz-adatok (Arkhangelskiy 2019) azt is mutatják, hogy ha ezek a mássalhangzók egyedül állnak vagy egymással alkotnak kapcsolatot a tő végén, akkor éppen úgy a felemás harmónia mintázatát mutatják, mint tövégi /s/ vagy /z/ esetében.

Mindezt figyelembe véve Koljagyonkov (1949: 272) leírását nem tekinthetjük adekvátnak, hiszen indokolatlanul szűkebbnek írja le azon tövek körét, melyek felemás harmóniát váltanak ki. Elvben persze felmerülhetne, hogy ezek csak később kerültek be a nyelvbe, de a gyakorlatban ez teljesen kizárható. Az olyan jövevényszavak, mint az /alfavit/ 'ábécé', /sovet/ 'tanács, szovjet', /obed/ 'ebéd', /ben'zin/ 'benzin', /kommand'ir/ 'parancsnok', /kommun'ist/ 'kommunista', /fa'zist/ 'fasiszta', /ar'tiist/ 'művész, színész', /pojezd/ 'vonat', /sjezd/ 'kongresszus' stb. nyilván jóval 1949 előtt megjelentek a sajtóban, tankönyvekben és a beszélt nyelvben is. Ráadásul a korpuszvizsgálatok szerint a felemás harmóniával járó /n/ végű tövek jelentős része /-in/ képzős családnev, és a mordvinok által viselt családnevek mellett nyilván az olyan nevek ragozása is elkerülhetetlen volt, mint a /len'in/ vagy a /stal'in/. Az még érthető lenne, ha ezek különlegesen viselkednének, és a leírások nem térnének ki rájuk – az azonban furcsa, hogy pont úgy viselkednek, mint az /s/-re vagy /z/-re végződő hasonló tövek, a szabályt mégis kifejezetten ezekre korlátozva adja meg Koljagyonkov (1949: 272).

Mivel Koizumi (1980) elemzése erre a leírásra épül, második szabálya alapján (3–4. képlet) csak a (képlet szerint nem, de értelemszerűen palatalizálatlan) szibilánsok mellett álló mássalhangzók depalatalizálódnak. Ez viszont láthatóan nem igaz, hiszen a depalatalizáció minden palatalizálatlan alveoláris mássalhangzó után bekövetkezik. Ebből viszont az is következik, hogy a tövégi mássalhangzó hatására a bekövetkező toldalékbeli depalatalizációt (mint a /ver'giz-de/ 'farkas-ABL') más szabálynak kell kezelnie, mint a toldalékok belsejében a palatalizálatlan szibiláns hatására bekövetkező depalatalizációt (mint a /vel'ie-ste/ 'falú-ELA', /l'ijfme-nze/ 'ló-PL.3SG'). A szibiláns depalatalizáló hatását a /kari-se/ 'bocskor-INE' stb. alakok miatt amúgy is a toldalékokra kell korlátozni.¹⁹ További kérdés, hogy azokat a képzőket, amelyekben a szibiláns

¹⁹ Ha a morfémahatárokat is figyelembe vesszük, a helyzetet bonyolítja, hogy hol is kell ezeket a határokat meghúzni. Ha a /l'ijfme-nze/ 'ló-PL.3SG' alakot a /l'ijfme-ze/ 'ló-(SG).3SG' alakkal vetjük össze, akkor érvelhetünk úgy, hogy itt az /-n-/ többesjel, azaz a depalatalizáció morfémahatáron át történik: /l'ijfme-n-ze/ 'ló-PL-3SG'. Ha azonban azt is figyelembe vesszük, hogy a /-nzo/ : /-nze/

nem blokkolja a zárhangok palatalizációját, esetleg maga is palatalizálódik a harmóniában, tekinthetjük-e produktívnak – és ha igen, miként kezeljük fonológiai viselkedésüket.

Mindenesetre az biztosnak tűnik, hogy az erzának volt egy olyan korszaka, amikor /e/ és /i/ után a palatalizálatlan alveoláris csak /s/ vagy /z/ lehetett. Koizumi szabálya erre az időszakra nézve tökéletesen elegendő azon esetek leírására, amikor a felemás harmónia bekövetkezik. (Más kérdés, hogy a /karj-se/ 'bocskor-INE'-féle példák miatt módosításra szorul: a regresszív depalatalizáció morfémahatáron át nem működik, és nincs okunk azt feltételezni, hogy korábban működött.) Ha ma is hasonló állapot állna fenn, akkor nyitott kérdés lenne, hogy hogyan viselkednének azok a tövek, amelyekben utolsó szótagi /e/ vagy /i/ után palatalizálatlan, de nem szibiláns alveoláris áll. Elképzelhető lenne, hogy ezek után a toldalék magánhangzója palatalizálódna, és a tövégi mássalhangzó is hasonulna hozzá – sőt, az is, hogy az ilyen formájú idegen szavakban a tövégi mássalhangzót eleve palatalizálnák, adoptálnák a meglévő tőalakokhoz. Nem kizárt, hogy korábban erre is volt példa az erzában, bár ennek nem sikerült nyomára bukkanni.²⁰

4. A fele felemás, a másik fele más

Az erza orosz jövevényszavai között vannak olyanok is, amelyekben az utolsó szótagi /e/-t vagy /i/-t egy olyan mássalhangzókapcsolat követ, melynek első eleme palatalizálatlan alveoláris, a második viszont nem alveoláris. Korpuszadatok azt mutatják, hogy az ilyen alakok toldalékolása ingadozó.

Figyelemre méltó alete ennek azon angol eredetű vándorszavak csoportja, melyek /-ing/-re végződnek. Ezekben a nazális velarizálódik, így a /n/ : /ni/ szembenállás megszűnik, de legalábbis gyengül. Ez lehet az egyik magyarázata annak is, hogy a többes szám második személyű birtokos személyragban a nazális miért nem váltakozik (/kal-onk/ 'hal-2PL' : /kelj-enk/ 'nyelv-2PL'). (Ugyanakkor a helyesírás időnként azt sugallja, hogy a /nk/ és a /n'k/ megkülönböztethető, pl. a képzetlennek tűnő *ваньск* /van'sk/ 'tisza' esetében a palatalizációt jelöli a helyesírás, amiből azt feltételezhetjük, hogy hallhatóan különbözik a palatalizálatlantól – igaz, van ellenpélda is, a *сеньксъ* /s'en'ksj/ ~ *сенкс* /s'enks/ 'kócsag' alakok

esetragok után az egyes és a többes számú alak után is megjelenik (ezek az alakok egybeesnek), illetve hogy más környezetben /-n-/ többesjelet nem tudunk kiszegmentálni, a /liʃme-nze/ 'ló-PL.3SG' tűnik a helyes elemzésnek, és ebben az esetben a depalatalizáció morfémán belül történik.

²⁰ A legrégebbi ilyen jövevényszónak az /obed/ 'ebéd' tűnik: ennek 'dél', illetve 'zenit' jelentése is kialakult. Egy esetleges nyelvjárási */obedi/ alak utalhatna arra, hogy a palatalizáció előfordult, de ilyen adatra nem sikerült rábukkanni.

alternatív írásmódokként szerepelnek; Mészáros – Sirmankina 2003: 71, 329.) Attól függően, hogy a beszélő /n/-t vagy /nʲ/-t feltételez a szóban, kaphat palatalizált vagy palatalizálatlan harmonizáló mássalhangzójú toldalékot. Az erza korpuszban (Arkhangelskiy 2019) három /mitʲing-t/ 'tömeggyűlés-PL', két /brʲifing-t/ 'tájékoztató-PL' és két /trenʲing-t/ 'tréning-PL' mellett két /trenʲing-ti/ 'tréning-PL', két /monʲitorʲing-ti/ 'monitoring-PL' és egy /brʲifing-ti/ 'tájékoztató-PL' található. Erre az ingadozásra azonban más magyarázat is adható. Vannak az erzában olyan tövek, amelyekben az /ng/ után a tövéghangzó kieshet: /lienge/²¹ 'háncs' : /lieng(e)-ti/ 'háncs-PL', /penge/ 'hasábfa' : /peng(e)-ti/ 'hasábfa-PL, tűzifa', /pinge/ 'korszak' : /ping(e)-ti/ 'korszak-PL'. Látható, hogy amikor a tövéghangzó kiesik, a tő alakja a jövevénytövek végéhez igen hasonló, ám – minden bizonnyal a paradigmán belüli hatásra – a toldalékmássalhangzó mindig palatalizált.²² (A korpuszban 64 /peng-ti/ mellett egy /peng-t/ 'hasábfa-PL, tűzifa' alak is van; nem világos, hogy ez sajtóhiba, vagy marginális alakváltozat.) Ezt figyelembe véve azt is feltételezhetjük, hogy az /-ing/ végű idegen tövekhez mindig a palatalizálatlan mássalhangzós toldalékváltozat járulna, ám a hasonló végződésű eredeti tövek analógiás hatására a palatalizált mássalhangzós is előfordul.

A fenti elemzéseknek ellentmond, hogy más típusú mássalhangzókapcsolatoknál is találunk ingadozást: 20 /dʲisk-t/ mellett 17 /dʲisk-ti/ 'lemez-PL', 5 /otʲerk-t/ mellett 38 /otʲerk-ti/ 'karcolat-PL'. Ebben az esetben már nehéz olyan formális elemzést adnunk, amely egyszerűen átlátszó vagy átlátszatlan kategóriákba sorolja a mássalhangzókat. Sokkal inkább plauzibilisnek tűnik az a magyarázat, hogy itt kétféle minta ütközik: az, amikor az utolsó szótagi elől képzett magánhangzót palatalizálatlan alveoláris mássalhangzó követi, illetve az, amikor nem alveoláris. Az előbbi esetben a toldalékmássalhangzó palatalizálatlan, az utóbbiban palatalizált. A két minta analógiás hatása egyszerre érvényesül, így az ilyen alakok ingadozása következik be.

Még az eredeti erza szavak között is vannak olyanok, amelyek hasonló kapcsolatokra végződnek, igaz, ezekben a nem alveoláris mindig posztalveoláris (egészen pontosan /tʃ/). Ezek után is ingadozást találunk: egy /pentʃ-t/ mellett 37 /pentʃ-ti/ 'kanál-PL', két /ventʃ-t/ mellett 22 /ventʃ-ti/ 'csónak-PL', négy /krʲentʃ-t/ mellett négy /krʲentʃ-ti/ 'holló-PL'. Azonban – szemben a szakirodalom azon megállapításával, hogy a nem alveoláris mássalhangzók nem vesznek részt a harmóniában – azok a tövek is ingadoznak, amelyekben az utolsó szótagi /e/ és /i/

²¹ A helyesírás legalábbis nem jelöli, hogy a nazális palatalizált lenne.

²² Formális elemzésben ez úgy is leírható, hogy előbb a toldalék kapcsolódik, és a tövéghangzó csak ezután esik ki, így más, mint palatalizált mássalhangzójú toldalékváltozat, szóba sem jöhet.

után csak egy posztalveoláris mássalhangzó áll. A korpuszban ugyan */keʒ-t/ alakot nem találunk,²³ csak 65 /keʒ-ti/ 'harag-PL' fordul elő, de 63 /emeʒ-ti/ mellett két /emeʒ-t/ 'zöldség-PL' van – a jövevényszavaknál viszont a palatalizálatlan mássalhangzók uralkodnak: négy /padʲeʒ-t/ 'eset-PL', egy /klavijf-t/ 'billentyű-PL' és egy /ivaniʲf-t/ 'Iván(ov)ics-PL' mellett²⁴ egy /petrovijf-ti/ 'Petrovics-PL' fordul elő (utóbbi kettő egymás mellett). A 'harag', illetve a 'zöldség' ablativusraggal kizárólag /keʒ-dʲe/, illetve /emeʒ-dʲe/ alakban fordul elő (* /keʒ-de/, */emeʒ-de/), és van két /pariʒ-dʲe/ is, mellettük azonban van egy-egy /sʲerʲeʒeʲvijf-te/ 'Szergejevics-ABL' és /vasʲilʲeʲvijf-te/ 'Vasziljevics-ABL' is, ami megint arra utal, hogy az idegen szavak a palatalizálatlan toldalkolást részesítik előnyben. Ennek oka azonban nem világos.

De nem csak a posztalveolárisok mutatnak ingadozást. Hasonlóan ingadozó formákat találunk a veláris mássalhangzóra végződő töveknél is: öt /sʲitʲih-t/ 'vers-PL', három /kolxozniʲk-t/ 'kolhozparaszt-PL', két /oxotnik-t/ 'vadász-PL' mellett 11 egyéni előfordulást is találunk, ahol a többesjel nem palatalizált, pl. /ʲtʲex-t/ 'cseh-PL', /istorik-t/ 'történész-PL' stb. Ezekkel szemben viszont 364 /sʲitʲih-ti/ 'vers-PL', egy /kolxozniʲk-ti/ 'kolhozparaszt-PL', hét /oxotnik-ti/ 'vadász-PL' és öt /istorik-ti/ 'történész-PL' áll. Bár a */ʲtʲex-ti/ 'cseh-PL' alak nem fordul elő, ez bizonyára véletlen: kb. száz olyan hasonló szerkezetű tő van, mely csak /-ti/ többesjellel fordul elő a korpuszban. Bár a palatalizált mássalhangzóval toldalékolt alakok mind orosz jövevényszavak, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy az ilyen toldalékolás a jövevényszavakra jellemző: mivel az ilyen felépítésű szavak néhány kivételével mind jövevényszavak, és a kivételek sincsenek a leggyakoribbak között, ez önmagában nem mutat semmit.

De minimális ingadozást találunk a labiális mássalhangzókra végződő töveknél is. Ez elsősorban a tővégi /v/-nél figyelhető meg: négy /ʲiev-t/ 'dolog-PL', két-két /kolʲlektʲiv-t/ 'kollektíva-PL', /ʲiv-t/ 'lív-PL', /ʲiezev-t/ 'hasznos-PL' és még hét hasonló alak fordul elő, igaz, 986 /ʲiev-ti/ 'dolog-PL', 54 /kolʲlektʲiv-ti/ 'kollektíva-PL', 11 /ʲiezev-ti/ 'hasznos-PL', egy /ʲiv-ti/ 'lív-PL' és számtalan hasonló forma mellett. Tővégi /m/ esetében csak egyszer fordul elő a palatalizálatlan többesjel: /dʲʒem-t/, de ez sem a 'dzsem' többes számú alakja, hanem egy eltorzított névé (egy szatirikus elbeszélésben). A közösségi oldalak korpusza viszont tartalmaz három /etnonʲim-t/ 'népnév-PL' és egy /toponʲim-t/

²³ A közösségi oldalak korpusza (Arkhangelskiy 2019) két /keʒ-t/ alakot is tartalmaz 29 /keʒ-ti/ 'harag-PL' mellett, és 6 /emeʒ-ti/ mellett van egy /emeʒ-t/ 'zöldség-PL'. Az adatok alacsony száma miatt nyilván nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket, de úgy tűnik, a palatalizálatlan toldalékolás inkább az informális nyelvhasználatot jellemzi, esetleg nyelvjárási vonásokat tükröz.

²⁴ A közösségi oldalak korpuszában (Arkhangelskiy 2019) még egy /latʲf-t/ 'lett-PL' is felbukkan.

'helynév-PL' alakot is.²⁵ Labiális explozívára végződő tövek alig vannak, néhány orosz jövevényszó (/tʲip/ 'típus', /klʲip/ 'klip', /rʲep/ 'rap' stb.) tartozik ide, de ezeknek csak néhány, palatalizált mássalhangzóval toldalékolt alakja bukkan fel.

Észre kell vennünk, hogy bár a veláris és labiális mássalhangzóra végződő tövek esetében a palatalizálatlan mássalhangzókkal toldalékolt tövek ahhoz túl gyakoriak, hogy pusztán sajtóhibákra gondoljunk, számuk valójában elenyésző. Ennek ellenére az elemzésnek nem szabad figyelmen kívül hagynia, hogy ilyen esetek előfordulhatnak.

Felmerül a kérdés, hogy a korpuszban megfigyelhető ingadozás vajon a szövegalkotók különböző nyelvjárási hátterének, esetleg idiolektusának köszönhető, vagy minden beszélőnél (esetleg a beszélők többségénél) megjelenő vacilláció eredménye. Ebben a tekintetben nehezen mondhatunk biztosat, de például az *Иванычт ды Петровичть* /ivanitʲ-t di petrovitʲ-t/ kifejezés arra utal, hogy egy beszélő is vacillálhat.²⁶ Szintén a vacillálás mellett szól az, hogy ha nyelvjárási különbségről lenne szó, akkor legalább az anyanyelvi nyelvészeknek bizonyára feltűnt volna, hogy más nyelvjárásokban olyan alakokat használnak, melyek számukra idegenek, és ennek nyoma lenne a szakirodalomban. Jelenleg ilyenről nem tudok.

5. Összegzés

Az orosz jövevényszavak között némely felépítése olyan, amilyen az eredeti erza szavak körében nem, vagy csak igen korlátozottan fordul elő. A fentiekben ezek közül azokat vizsgáltam meg, amelyek a felemás harmónia kérdését érintik.

A legjelentősebb változás, hogy az utolsó szótagi /e/-t vagy /i/-t tartalmazó, palatalizálatlan alveolárisra végződő tövek köre kibővült a /t, d, n, l, r/ és /tʲs/ mássalhangzóra végződő tövekkel. Ilyenek korábban nem voltak, csak /s/-re és /z/-re végződők. Mivel a szibilánsok a toldalékokban és a többeli harmóniában is sajátosan viselkednek (a harmóniából kimaradnak, illetve a szomszédos mássalhangzók harmóniáját is blokkolják), úgy tűnhetett, hogy a felemás harmónia is a tövégi szibilánsoknak köszönhető. Ha eredetileg ez is hozta létre ezt a toldalékolási típust, az új tövek megjelenésével ez megváltozott, de legalábbis világossá

²⁵ Látszólag előfordul egy /lem-t/ 'név-PL; zsír-PL' alak is, itt azonban valójában nem *лемт*, hanem egy elválasztott alak, a *лемт-не* /lem-tʲnʲe/ 'név-PL.DEF; zsír-PL.DEF' szerepel.

²⁶ A szövegkörnyezet alapján tűnhet úgy, hogy az /ivanitʲ-t/ alakban a depalatalizáció az utána következő szókezdő palatalizálatlan zárhang miatt következik be, és ezt tükrözheti az írásmód is. Nem kizárt, hogy itt ez is szerepet játszik, de a depalatalizáció azokon a helyeken, ahol palatalizált alveolárisokat várnánk, nem olyan környezetekben következik be, melyek hasonló magyarázattal szolgálnának.

vált: inkább a *tő* alakjának megőrzése a fő elv. Ezt mutatja, hogy a *tővégi* palatalizált alveolárisok sem hasonulnak a *toldalék* palatalizálatlan szibilánsához. (Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a *toldalékolatlan* alak formájának megőrzése csak a palatalizáltsággal összefüggő szabályokra igaz – a *zöngésségi* szabályokra viszont nem.)

Megjelentek továbbá olyan orosz *jövevényszavak* is, melyek *palatalizálatlan alveoláris + nem alveoláris* kapcsolatra végződtek. Ezek *toldalékolása* vacillál, valószínűleg azért, mert a *magányos palatalizálatlan alveoláris*, illetve *nem alveoláris mássalhangzóra végződő tövek* mintája egyaránt hat rájuk. Emellett a /ng/, /nk/ végű *tövek* esetében hathat az is, hogy a *veláris által kiváltott helybeli hasonulás* elfedi a *nazális palatalizáltságot* vagy *palatalizálatlanságát*.

Az *utolsó szótagjokban* elől képzett *magánhangzót* tartalmazó, *magányos posztalveoláris mássalhangzóra végződő tövek* esetében, úgy tűnik, *megoszlás* jött létre az *eredeti erza szavak* és az *új orosz jövevényszavak* között. Míg *erza tövek* után a *toldalékmássalhangzók* palatalizáltan állnak, a *jövevényszavaknál* a *tővégi mássalhangzók* általában *depalatalizálják* a *toldalék mássalhangzóját* (bár inkább erős *tendenciákról*, mint *szabályokról* van szó). Ez teljesen *váratlan*, hiszen alapvetően azt *várnánk*, hogy a *jövevénytövek* *toldalékolásukban* a *hasonló felépítésű* *eredeti tövekhez* igazodjanak. Úgy tűnik, mintha itt a *jövevénytövek* az *eltérő toldalékolásukkal* mintegy *meg volnának jelölve*. Elképzelhető, hogy itt valamiképpen a /t, d, n, l, r/ és /ts/ mássalhangzóra végződő *tövek* hatnak, és szerepe lehet a /ntʃ/ végű *tövek* *eleve ingadozó toldalékolásának* is, de ezek az *összefüggések*, ha *valóságok* is, egyelőre *nem tűnnek igazolhatónak*.

Úgy tűnik, abban, hogy a *labiális és veláris mássalhangzóra végződő, utolsó szótagjokban* /e/-t vagy /i/-t tartalmazó *tövek* *toldalékjaiban* a *toldalékkezdő mássalhangzó* *nem palatalizálódik*, az *orosz jövevényszavaknak* *nincs szerepük*. Mivel azonban *korábban* ezek az *erzában* igen *ritkák* voltak, ezek a *szórványos kivételek* könnyen *észrevétlenek* maradtak volna (ilyen kivételes módon *toldalékol*, *veláris mássalhangzóra végződő* *formát* az *eredeti erza szavak* között *nem is találunk*), az *orosz jövevényszavaknak* *köszönhetően* azonban a *vizsgálható esetek száma* *megnőtt*, és tudjuk, hogy ezekre az *adatokra* is *tekintettel* kell lennie a *fonológiai elemzésnek*.

Rövidítések

1	első személy
2	második személy
3	harmadik személy
ABL	ablativus
DEF	határozott
ELA	elativus
FREQ	gyakorító képző
GEN	genitivus
INE	inessivus
INF	infinitivus
LAT	lativus
PL	többes szám
PROLAT	prolativus
SG	egyes szám

Hivatkozások

- Arkhangelskiy, Timofey 2019. Corpora of social media in minority Uralic languages. In: *Proceedings of the Fifth Workshop on Computational Linguistics for Uralic Languages, Tartu, Estonia, January 7 – January 8, 2019*. 125–40.
- Bartens, Raija 1999. *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 232*. Suomalais-ugrilainen Seura. Helsinki.
- Berko, Jean 1958. The Child’s Learning of English Morphology. *Word* 14(2–3): 150–77.
- Bondarko – Poljakova 1993: Бондарко, Л. В. – Полякова, О. Е. Современные мордовские языки. Фонетика. Мордовское книжное издательство. Саранск.
- Bubrih 1953: Бубрих, Д. В. Историческая грамматика эрзянского языка. Мордовское книжное издательство. Саранск.
- Fejes, László 2020. Hunting for antiharmonic stems in Erzya. In: *Proceedings of the 6th International Workshop on Computational Linguistics of Uralic Languages. Wien, Austria, January 10–11, 2020*. Association for Computational Linguistics. Stroudsburg, PA. 38–47. <https://aclanthology.org/2020.iwclul-1.6.pdf>

- Fejes, László 2021a. Erzya stem-internal vowel-consonant harmony: A new approach. *Acta Linguistica Academica* 68(1–2): 158–74. <https://akjournals.com/view/journals/2062/68/1-2/article-p158.xml>
- Fejes László 2021b. Magányos-e a farkas? Észrevételek az erza harmóniával kapcsolatban. *Folia Uralica Debreceniensia* 28: 89–104.
- Keresztes László 1983. Palatalizáció és megőrző tendencia a mordvinban. *Nyelvtudományi Közlemények* 85: 361–8.
- Keresztes László 1990. *Chrestomathia Morduinica*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Keresztes László 2011. *Bevezetés a mordvin nyelvészetbe*. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen.
- Koizumi, Tamotsu 1980. On the vowel harmony of the Erza-Mordvin. *Uralica* 5: 3–10.
- Koljagyonkov 1949: Коляденков, М. Н. Краткие сведения из грамматики эрзянского языка. In: Эрзянско-русский словарь. Составили доцент М. Н. Коляденков и Н. Ф. Цыганов. Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва. 269–93.
- Maticsák Sándor 2003. Névszói morféma-alternációk az erza-mordvinban. *Folia Uralica Debreceniensia* 10: 143–64.
- Mészáros Edit 1986. Az erza-mordvin deverbális igeképzők. *Nyelvtudományi Közlemények* 88: 89–117.
- Mészáros Edit – Sirmankina, Raisza 2003. *Erza-mordvin–magyar szótár*. Savaria University Press. Szombathely.
- Szerebrennyikov et al. 1993: Серебренников, Б. А. – Бузакова, Р. Н. – Мосин, М. В. (ред.). Эрзянско-русский словарь. Русский язык – Диагора. Москва.

Fejes László

Nyelvtudományi Kutatóközpont

fejes.laszlo@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2756-5189